

Afsluiting ontwikkeltraject verbinding Collectie en Programmering

'De collectie moet een spiegel van de maatschappij zijn, maar ook een venster.'

Procesverslag & analyse

(Wat we hebben gedaan en geleerd)

Dit procesverslag en de analyse daarvan gaat over het SOOB-BOZH programma over de verbinding tussen collectie en programma-activiteiten in de bibliotheek. In dit stuk lees je over de aanleiding voor het programma, de twee werelden die collectie en programmering kunnen zijn, over wat de deelnemende bibliotheken gedaan hebben, wat opvalt en wat we daarvan kunnen leren en wie de deelnemende bibliotheken zijn.

Aanleiding

In het plan van aanpak voor dit programma is te lezen: **'Wat zien we? Probleemstelling.** Bibliotheken hebben de afgelopen jaren hun taken verbreed van vooral culturele naar maatschappelijke en educatieve werkerterreinen. Collecties, een kernonderdeel van de bibliotheek, lijken voor de buitenwereld minder relevant geworden. Dit komt onder andere door maatschappelijke ontwikkelingen zoals digitalisering en ontleding, maar ook doordat we zelf in de bibliotheek de collectie niet effectief (genoeg) weten te verbinden met de andere domeinen in de bibliotheek, in de eerste plaats met de programmering. Kortom de collectie is niet zichtbaar maatschappelijk relevant, maar wel onontbeerlijk onderdeel van de unieke mix van de bibliotheek. Het is belangrijk collecties, als een van de unique selling points van de bibliotheek, een nieuwe rol te geven.'

Dit programma is gestart om instrumenten te ontwikkelen waarmee de bibliotheek de collectie effectiever in kan zetten als onderdeel van hun programmering. Collectie en programmering vormen het logische brandpunt van de organisatie. Het programma levert concrete instrumenten op voor de bibliotheek die gericht zijn op het versterken van de samenwerking tussen collectiespecialisten en programmamakers. Gaandeweg kwamen we erachter dat naast instrumenten ook een gezamenlijke mindset, en de durf en ruimte om uit te proberen belangrijke uitkomsten van het programma zijn.

Twee werelden

Het interview met programmamaker Ilias Zian en collectioneur Monique Groeneweld – ten tijde van het programma allebei werkzaam bij de ObA – is heel illustratief voor de verschillende werelden waarin de collectioneur en programmamaker in lijken te leven. Soms spreek je elkaars taal niet goed (genoeg), en collectioneren en programmeren hebben een heel verschillend tempo. Het interview dient als ondersteuning van het begrip voor de aanleiding van dit programma. Ook interessant in dit kader.

<https://www.youtube.com/watch?v=NqNlWqB12pk>

Het proces

In dit programma zijn we door middel van een ontwerp-aanpak begonnen met het vraagstuk in kaart te brengen. We hebben verkend hoe het vraagstuk een rol speelt in het werk van zowel de collectioneers als de programmamakers. Wat maakt dit vraagstuk zo ingewikkeld, en waarom is het niet allang opgelost? We hebben 4 kansrijke handelingsperspectieven voor de bibliotheek in de samenwerking tussen collectie en programmering gemaakt. Daarbij hebben we er expliciet voor gekozen het vraagstuk niet als 'intern' probleem aan te vlieden: we zijn juist gestart vanuit waarden die breder leven en onder verschillende doelgroepen. Elk van de vier perspectieven werd verrijkt door de vraag te stellen: waar in de wereld gebeurt dit al? Waar gaat dit goed?

- **De betrouwbare & lichte bibliotheek** collectie en programmering werken samen aan evenwicht tussen betrouwbaarheid en lichtheid (een goed voorbeeld is het jeugdjournaal)
- **De rustige reuring:** collectie en programmering werken samen aan de juiste mix van reuring en rust (zoals in een fijn park)
- **De bezoeker maakt de bieb:** collectie en programmering werken samen aan een actieve gemeenschap van meemakende bezoekers (zoals het schoenen- en kledingbedrijf Patta en haar omgang met haar klanten/fans)
- **De nieuwsgierige bibliotheek:** de bibliotheek is nieuwsgierig naar de bezoekers en de bezoekers naar de bibliotheek (zoals het rondreizend theaterfestival de Parade)

Juist onderliggende waarden vormen een goede basis voor verbinding, omdat waarden meestal breed gedeeld zijn en je elkaar nodig hebt om er aan te werken. In het geval van nieuwsgierigheid bijvoorbeeld, is gekeken naar: hoe kan een bibliotheek wederzijdse nieuwsgierigheid stimuleren? Hoe is de bibliotheek nieuwsgierig naar zijn bezoeker, en wat kan de bibliotheek doen om nieuwsgierigheid van de bezoeker te prikkelen? Hierin speelt zowel collectie als programmering een rol. Om ons te laten inspireren hebben deelnemers gezocht naar plekken waar die wederzijdse nieuwsgierigheid al heel goed gebeurt. Waar is een organisatie nieuwsgierig naar zijn bezoekers en zijn de bezoekers nieuwsgierig naar wat ze kunnen aantreffen? We kwamen op theaterfestival de Parade. Hoe kan zo'n festival – waar collectie en programmering ook samenkomen – een inspiratie zijn voor de bibliotheek? Uit die denkoefening zijn een aantal prototypes voortgekomen die getest zijn in de verschillende bibliotheken.

Prototypes

De prototypes zijn getest in de praktijk, en dit heeft verschillende instrumenten opgeleverd die de bibliotheek kan inzetten om de samenwerking tussen collectioneers en programmamakers te versterken. Van de prototypes is een tekening gemaakt én een factsheet met informatie over het prototype met de geleerde lessen, zodat door andere bibliotheken maximaal geleerd kan worden van de ervaringen in het proces tot nu toe. Op deze manier worden van de prototypes en tekstueel houvast voor programmamakers en collectioneers om zelf nieuwe experimenten uit te voeren in de bibliotheek en hiervan te leren. Het is de bedoeling dat de prototypes inspiratie kunnen bieden aan zowel programmamaker als collectioneers, en dat het een startpunt is voor gezamenlijkheid – in denken en doen. De prototypegids wordt idealiter uitgebreid met nieuwe ideeën en nieuwe lessen, die ervoor zorgen dat samenwerken steeds makkelijker en logischer wordt.

Er zijn drie lijnen te onderscheiden in de prototypes:

1. Het betrekken van de individuele gebruiker bij de bibliotheek: van aanschafverzoek tot community/gastcollectie(s) met eigen programma;
2. Ontmoeting faciliteren in de bibliotheek: van boekspreek tot (thema)leesclub die actief om programma vraagt;
3. Collectie is programmering: van een boektipblog van een bezoeker op de website tot de toepassing van bewegend beeldmateriaal op de biëvloer.

Wat leren we van de prototypes?

Een bezoeker van de bibliotheek maakt geen onderscheid tussen verschillende functies van de bieb; voor hem is de bibliotheek één geheel. Dat bibliotheken dat buiten het oog van de bezoeker wel doen, is logisch – maar kan er ook voor zorgen dat we (te) gefragmenteerd te werk gaan.

Er zijn een aantal **grote verschillen** tussen hoe programmamakers en collectioneers te werk gaan. De opmerking van een deelnemende programmamaker dat programmering mag 'schuren'¹, staat in contrast met hoe collectioneers zelf kijken, maar ook worden afgerekend op niet-woke boeken – over zwarte piet bijvoorbeeld – in de collectie.² Als een bibliotheek gemiddeld 10 jaar doet met een boek dat door de collectioneur aangeschaft is, terwijl een programmamaker zich laat inspireren door de krant van vandaag begrijp je: de tijdlijnen en de mogelijkheden om te handelen op urgente onderwerpen kunnen ver uit elkaar liggen. Dat hoeft geen probleem te zijn – de programmamaker kan veel leren van alle kennis van een collectioneur en daar slim gebruik van maken. Boeken die context bieden aan een actueel onderwerp zijn onmisbaar in programmering. Anderzijds kan een collectioneur het advies van een programmamaker of van de gebruiker van de bibliotheek inwinnen over of de collectie nog wel aansluit bij de tijdgeest.

Dat betekent dat zowel programmamaker als collectioneur sterker zijn als ze **over de eigen grenzen van het vak** kijken én pro-actief naar buiten gericht te werk gaan. Dat geldt zowel binnen de bibliotheek (van elkaars specialisme leren en slim gebruik van maken), als dat beiden zich wat meer naar buiten de bibliotheek zouden kunnen bewegen. Boeken aanschaffen die niet verkrijgbaar zijn via de NDB aanschaffen bij de lokale boekhandel, programmering buiten de bibliotheek laten plaatsvinden, er zijn slimme allianties aan te gaan. Collectioneers en programmamakers in de bibliotheek hebben het recht. Er wordt veel tegelijkertijd van ze verwacht. Dat kan ertoe leiden dat afvinklijstjes prioriteit krijgen over het wat verder in de tijd kijken en gezamenlijke keuzes maken. Je buiten de dringende tijd bewegen is een derde manier waarop collectioneers en programmamakers hun vak op kunnen rekken.

Dat oprekken van het eigen vak vraagt ook wat van de organisatie: als collectioneers op de ene plek in de stad / bieb werken en programmamakers op een andere werken: **hoe kunnen ze elkaar dan vinden?** Elkaar kunnen vinden is enerzijds heel plat: kom je elkaar tegen in je werk? Maar het heeft ook een abstracte component: bevordert de organisatie samenwerking, of houdt ze de samenwerking juist tegen? De (strategische) doelstellingen en de formulering daarvan kunnen een belangrijke rol spelen in de mogelijke samenwerking tussen collectie en programmering. Als daar op het hoogste niveau in de bibliotheek stimulerende aandacht voor is, maakt dat het leven van collectioneur en programmamaker – op het gebied van samenwerking – een stuk makkelijker dan als ze elkaar clandestien op moeten zoeken. Het is bovendien belangrijk dat de aandacht voor de samenwerking ook bij andere collega's bekend is, en geëgd wordt. De noodzaak van samenwerking moet goed uitgedragen worden. Dat geldt ook voor de rol die andere collega's kunnen spelen in de samenwerking tussen collectie en programmering.

Bovenstaande kan zowel in kleine als in grote bibliotheekorganisaties toegepast worden – op passende schaal. In een kleine bibliotheek vindt men elkaar mogelijk makkelijker, of is het zelfs makkelijker te regelen dat collectie & programmering één team vormen. Een grotere organisatie heeft waarschijnlijk meer budget voor klantonderzoeken en het uitgebreid vormgeven van een lange termijnstrategie waarin collectie en programmering geen op zichzelf staande disciplines zijn, maar uitwisseling met elkaar hebben. Voor allebei geldt dat er keuzes gemaakt kunnen worden die relatief makkelijk uit te voeren zijn. Dat kan ook zijn dat er klein wordt begonnen en bij reeds geplande programmering passende collectie wordt gezocht. Later kunnen collectioneur en programmamaker elkaar dan eerder proberen op te zoeken: kunnen ze samenwerken aan programmering, waarbij collectie wellicht ook als programmering gezien kan worden? Daarnaast kunnen er helpende keuzes gemaakt worden in de strategische personeelsplanning. Iedere bibliotheek kiest zelf wat **passend en haalbaar** is.

Tot slot: een bezoeker kijkt naar de bibliotheek als één geheel. Misschien ziet hij zelfs het verschil niet tussen bibliotheken in verschillende dorpen of steden in Nederland. Als we ervan uitgaan dat de bieb collectioneert en programma's maakt voor die bezoeker is het zo gek niet om dat intern ook wat meer samen te doen. Het zou zonde zijn als de bezoeker onnodig onderscheid zou maken in het aanbod, terwijl het elkaar zo enorm kan versterken. **De bezoeker kan daarbij juist voor collectie en programmamakers een aanknopingspunt zijn:** de bezoeker betrekken bij wat je aanschافت en aan je organisatie kan leiden tot meer samenhang in het aanbod.

¹ Zie interview met Ilias Zian en Monique Groeneweld – (voormalig) programmamaker en collectioneur van de ObA.

² [Controversiële boeken in je collectie, hoe ga je daar als collectiespecialist mee om? | Probiblio](#)
Ook: [Code Diversiteit in de cultuursector - Code Diversiteit & Inclusie](#)

Ontwikkellijn II

In ontwikkellijn II zijn we op basis van de uitkomsten van ontwikkellijn I op onderzoek uitgegaan: hoe kijken collectioneers, programmamakers en directie- en MT-leden eigenlijk naar samenwerking? Zitten daar grote verschillen in en kunnen die verschillen verklaren waarom ieder zo anders te werk gaat? Wat kunnen we daarin doen van elkaar leren? Wat hebben collectioneur en programmamaker nodig om over de grenzen van hun eigen vak te kijken? Wat kunnen directie- en MT-leden daarin betekenen voor hun medewerkers? Hoe kunnen we er samen voor zorgen dat de professionele behoefte van collectioneur en programmamaker bepaalt wat de directie of het MT besluit, over bijvoorbeeld de organisatie-inrichting of de strategische personeelsplanning? Dit proces heeft verschillende inzichten opgeleverd. Daarnaast is het gevoel versterkt bij de nu betrokken kern van collectioneers, programmeurs en directie- en MT-leden dat ze vanuit verschillende rollen en organisaties bij kunnen dragen aan een sterkere verbinding tussen collectie en programma.

Ontwikkellijn I heeft een aantal hele mooie uitkomsten opgeleverd in de vorm van in de praktijk toepasbare activiteiten. Een van de inzichten is dat de bedoelde verbinding niet alleen door de inzet van praktische instrumenten te bereiken is. Verbinding tussen collectioneers en programmamakers ontstaat juist door steeds met elkaar in contact te blijven en samen te reflecteren op gezamenlijke initiatieven en experimenten. Directeuren en managers kunnen helpen daarvoor ruimte te maken. Dan kan het gaan over tijd, geld en fysieke ruimte, maar zeker ook over de ruimte die gevoeld wordt door medewerkers om buiten de eiken rol te treden, en iets nieuws uit te proberen. Voor verschillende organisaties kunnen ook verschillende belemmeringen bestaan om de verbinding te bereiken. De ene bibliotheek staat nog helemaal aan het begin en heeft als uitdaging om gezamenlijk enthousiasme en bereidheid te creëren bij 1 collectioneur en 1 programmamaker om iets uit te proberen. De andere heeft een actief team van vernieuwers die over afdelingen heen werkt, maar dreigt het contact te verliezen met de rest van de medewerkers die nog meer denken in traditionele rolverdeling.

Vervolg

Hoe nu verder? De inspiratiegids van de wereld in brengen zonder daarbij te bedenken hoe een bibliotheek daarmee aan de slag kan, heeft niet veel zin. Vandaar dat we in kleine stappen het experimenteren met verbinding onder de aandacht gaan brengen van programmamakers en collectioneers, en het enthousiasme dat tijdens de ontwikkellijnen is ontstaan te verspreiden. In augustus 2022 zijn de collectioneers en programmamakers uit Noord- en Zuid-Holland uitgenodigd voor een gezamenlijke dag. Daarin is het vooral gegaan over het overbruggen van de afstand tussen de twee werelden. Hoe werk jij eigenlijk? En hoe werk ik? En wat zijn de thema's die in onze samenwerking een rol spelen? Een soort lightversie van het programma, met de bibliotheken die daaraan deelgenomen hebben als gidsen.

Eind november organiseren we een vervolg op deze bijeenkomst. Op een inspirerende museumlocatie onderzoeken we hoe de samenwerking tussen collectie en programma daar vormgegeven wordt en bekijken we heel concreet of participatief programmeren en collectioneren een brug kan zijn waarop samenwerking tot stand komt tussen professionals. In 2023 bieden we de deelnemende bibliotheken hulp bij het uitvoeren van prototypes en het vormgeven aan gezamenlijk leren door te doen. Ook bibliotheken die niet deelgenomen hebben aan het programma, kunnen aanspraak maken op die hulp.

Ook organiseren we in 2023 een studie- en inspiratiereis naar een of meer bibliotheken waar collectie en programmering op succes- en zinnvolle wijze aan elkaar verbonden worden.

Checklist programmeren & collectioneren

De precieze invulling van de samenwerking tussen collectie en programmering zal er in iedere bibliotheek anders uitzien. In je eigen bibliotheek kun je beginnen met een van de prototypes uit ontwikkellijn I, of een eigen prototype ontwikkelen. Als collectie en programmering al wel samenwerken maar deze samenwerking nog sporadisch van aard of weinig verankerd is binnen de organisatie, en/of onder druk staat door beperkte middelen of drempels in de bestaande organisatiestructuur en -structuur, dan is een gesprek met de directie op zijn plek. Hoe kan die de samenwerking faciliteren, en onder de aandacht brengen bij andere collega's? Wat is daarvoor nodig? Maak een start met de infographic onder stap voor stap op de dossierpagina.

Bijlage: deelnemende bibliotheken

Ontwikkellijn I:

- Bibliotheek Noord
- Bibliotheek Zuid-Kennemerland
- Openbare bibliotheek Amsterdam
- Bibliotheek Kennemerwaard
- Bibliotheek Zoetermeer
- Bibliotheek Bollenstreek
- Bibliotheek aan den IJssel
- Bibliotheek Haarlemmermeer

Ontwikkellijn II:

- Bibliotheek Hoorn
- Bibliotheek Aan de Vliet
- Bibliotheek Zuid-Kennemerland
- Openbare bibliotheek Amsterdam
- Bibliotheek aan den IJssel
- Bibliotheek Kennemerwaard
- Bibliotheek Zoetermeer
- Bibliotheek Bollenstreek